

**EL
PALEOLÍTIC
A
LA
VALL
DE
LA
FEMOSA**



ARTESA DE LLEIDA - 1.976

EL PALEOLÍTIC A LA VALL DE LA FEMOSA



Treball del

GRUP DE RECERQUES ARQUEOLÒGIQUES

de l'Àgrupació Cultural

LA FEMOSA

Dibuxos: **ANTONI LLUSSÀ**

ARTESA DE LLEIDA

INDEX

	pàgina
PRESENTACIÓ	5
EL PALEOLÍTIC A LA VALL DE LA FEMOSA	7
ELS JACIMENTS	9
EL SECANET	10
LA SERRETA	14
ELS SECANOTS	16
MAPA DE DISTRIBUCIÓ DELS JACIMENTS	18
GRABERA DE L'EUGENI	21
LES FONTS	23
DISPERSOS	26
CONCLUSIONS	30
NOTES	32
BIBLIOGRAFIA	34

PRESENTACIÓ

Des de fa molts anys, el Grup de Recerques Arqueològiques de l'Agrupació Cultural "LA FEMOSA", ha anat recollint tota una sèrie de materials arqueològics que, en bona part, estan exposats en les vitrines que guarden la Col·lecció Arqueològica Municipal, ⁽¹⁾ als baixos de l'Ajuntament d'Artesa de Lleida. D'aquests materials només han estat estudiats i publicats, els que procedeixen del poblament ibèric de MARGALEF, ⁽²⁾, els altres resten desconeguts per a tots aquells que no coneixen el petit museu. Això per altra part, és el que més sovint passa amb els materials recollits per grups d'afecionats, tinguin o no, com en el nostre cas, on exposar-los.

Ja, des de fa temps, estem buscant un mitjà de difusió per a fer conèixer els materials inèdits de la Col·lecció Municipal, i per això hem pensat publicar aquests fulls que, apart d'entrar dins del nostre pressupost, ens ajudarà a fer conèixer tot aquest instrumental a més a més del petit museu on estan exposats.

Davant de la impossibilitat de publicar, d'una sola vegada tots els elements del fons de la Col·lecció Municipal, ens hem decidit a publicar, primer, una sèrie de peces de sílex, arreplegades totes vora de la Femosa i que presenten una tipologia semblant, clarament diferenciada dels altres sílex de la mateixa comar

ca ③ . Amb " EL PALEOLÍTIC A LA VALL DE LA FEMOSA " voldríem cridar l'atenció sobre aquest instrumental lític d'un marcat caire musterià que testimonia, segons la nostra opinió, la presència a les comarques planes de Ponent, de l'home del NEANDERTAL.

Per aquest treball no hem pogut disposar de cap estudi sobre el Paleolític Mig a les nostres comarques i, per altra part, també manquen al país publicacions de tipus general sobre aquest període. És, doncs, evident, davant de les dificultats de fer judicis o comparacions que, el nostre intent al publicar aquests fulls, no té cap més pretensió que la de donar informació i fer conèixer, com ja hem dit abans aquests materials.

EL PALEOLÍTIC A LA VALL DE LA FEMOSA

La Femosa és un riuet (4) que es forma damunt de Les Borges Blanques en arreplegar les aigües que baixen pels torrents que vénen de les serres dels límits de l'Urgell i la Conca de Barberà; les comes de Vinaixa i el barranc de Turull. Va a desai- guar al Segre, sota Lleida mateix, després de travessar els ter- mes de Les Borges, Juneda, Puigverd de Lleida i Artesa de Llei- da.

Dins de l'ampla vall que el riu ha anat formant al pas del temps, s'hi troben els rastres de totes les cultures que s'han anat succeint al país des del temps Paleolític fins als nostres dies. No hem d'estranyar-nos que els materials que s'hi troba siguin tan abundants, sobretot de l'època del ferro a la roma- nització (5), perquè la vall ampla i oberta, amb aigua i te- rra fèrtil, ha donat a l'home de tots els temps el que aquest ha hagut de menester per a la seva supervivència.

No tenim proves per a creure que en Paleolític Inferior, l'home ja havia arribat a les vores de la Femosa, encara que en les nostres recerques per les terrasses del riu hi hem trobat algunes peces, de sílex i de quarsita, que ens ho podrien fer creure. Aquests peces són trobades a superfície i no van acom- panyades de cap més material arqueològic, a més de no ser prou abundants, almenys per ara, per a tenir-les en compte.

Pel Paleolític Mig hem de repetir, en part, allò que ja n'hem dit pel Paleolític Inferior; les nostres trobades són sempre de superfície i, per tant, només materials lítics. Aquests materials de tècnica musteriana es troben a les terrasses graveroses de vora la Femosa. Terrasses sempre conreades però que alguna vegada són aprofitades per a treure-hi grava (aquí els sílex han aparegut a fondàries remarcables per no creure'ls més moderns, encara que tampoc s'ha trobat en capes que donessin cap altre material que ajudés a la seva datació. Així, doncs, només hem de refiar-nos per la seva tipologia a l'hora d'assenyalar-los com a pertenyents al Paleolític Mig.3.

No és pas més clar el problema al Paleolític Superior, encara que, creiem que és més per falta d'estudi que per manca de testimonis arqueològics.

ELS JACIMENTS

El curs de la Femosa està poc explorat pels arqueòlegs i per això no és estrany que del Paleolític no se'n sàpigui gairebé res. Les nostres recerques no han passat dels termes de Puigverd i Artesa i encara no d'una manera sistemàtica. El Paleolític, aquesta llarga etapa de la nostra prehistòria, no ens ha interessat fins molt darrerament.

L'hem pogut constatar en uns quants jaciments. Aquestes recerques són sempre difícils i gairebé mai no donen els resultats, esperats, perquè es fan en terres de conreu, i per raons obvies, no més es poden fer quan la terra està de guaret. Només després de moltes prospeccions hem arribat a recollir un nombre prou interessant de peces per a poder fer aquest estudi.

Els jaciments que assenyallem com a pertenyents al Paleolític són el següents:

El Secanet, entre els termes de Puigverd i Artesa.

La Serrera i Secanots al terme de Puigverd.

La Gravera de l'Eugeni al terme d'Artesa i

El de les Fonts entre els termes d'Artesa i Lleida.

Per estudiar-los seguirem aquest mateix ordre.

El Secanet

El Secanet és una partida a cavall dels termes d'Artesa i el de Puigverd. Correspon (com tots els altres jaciments que ara presentem) al full N°388, Lleida del mapa 1:50.000 de l'Institut Geogràfic y Catastral. Les seues coordenades són 41°33 de latitud nord i a 4°24 longitud est del meridià de Madrid. És una ampla zona de terrasses situades al costat dret de la Femosa. Des d'Artesa s'hi arriba pel camí de Torregrossa i des de Puigverd pel camí de la Pena, immediatament després de pasar la via dels ferrocarrils Lleida-Tarragona.

Es en aquest jaciment on es van trobar els primers materials musterians, en practicar-se unes extraccions de grava per a la construcció d'una granja propera. Ha estat en aquesta zona més propera a la granja on hem trobat els materials que ens semblen més clars. De tots els que hem arreplegat, els que exposem són els més interessants:

FIGURA N°1

els números 1, 2, 5, 6 i 7 puntes rescladores, el 4, gratador, el 3, esclat retocat.

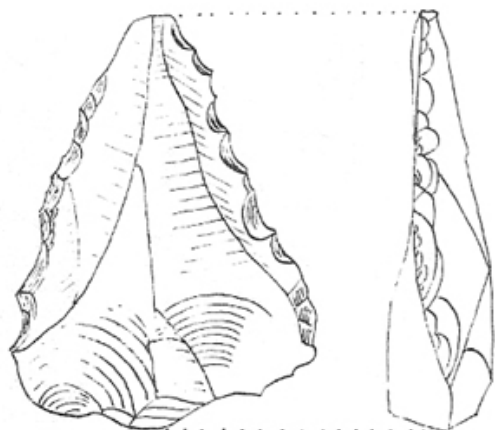
FIGURA N°2

els números 1, 4 i 6 rescladores. Els números 2, 3 i 7 esclats retocats, i el 5 ganivet-gratador.

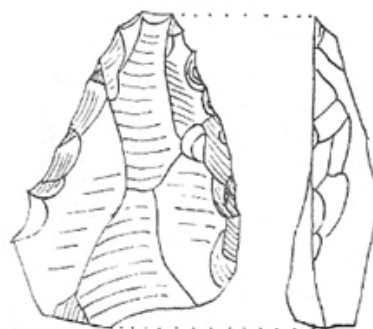
FIGURA N°3

N°1 rescladora. N°2 vifaç. N°3 nucli. N°4 punta. N°5 perforador.

FIGURA N° 1



1



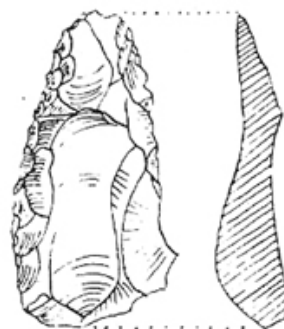
2



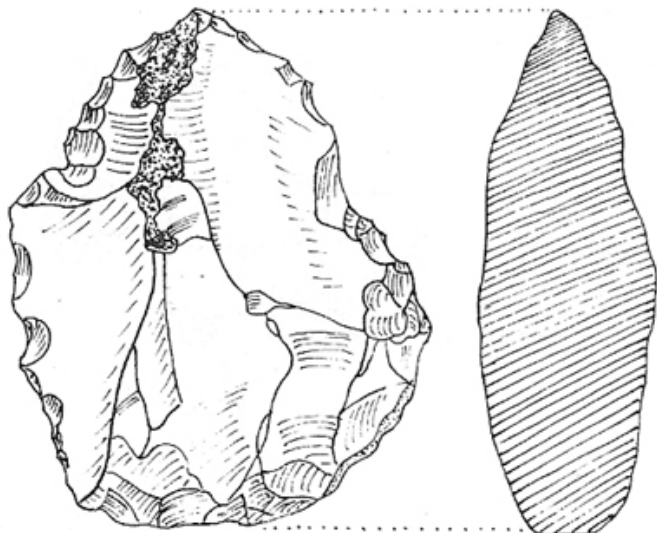
3



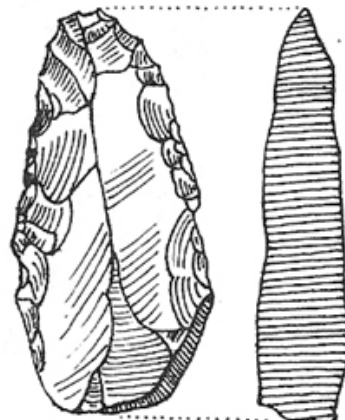
4



5



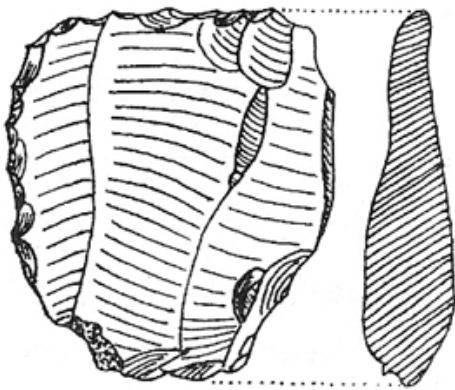
6



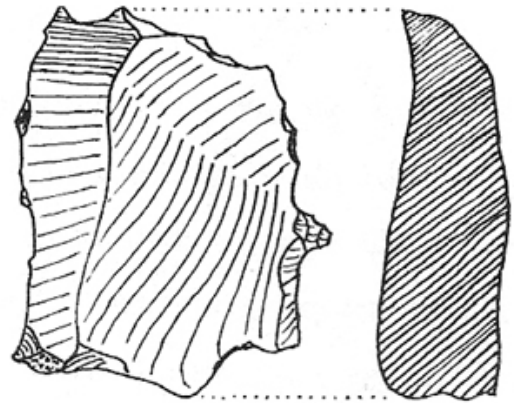
7

reduit a 2/3

FIGURA N° 2



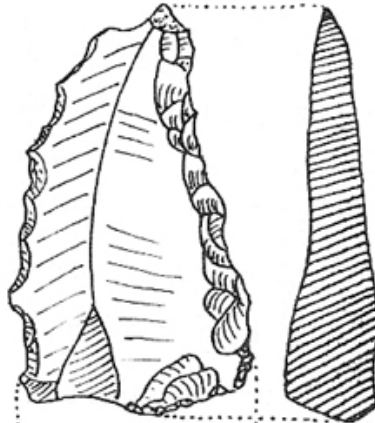
1



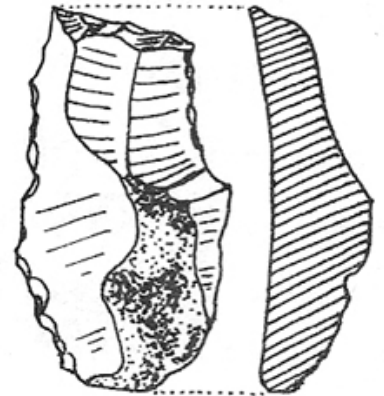
2



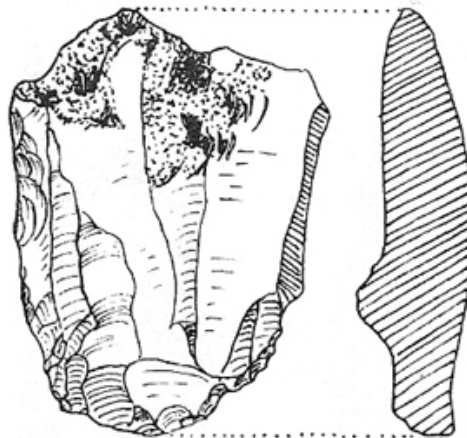
3



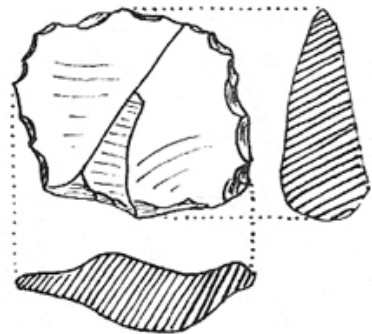
4



5

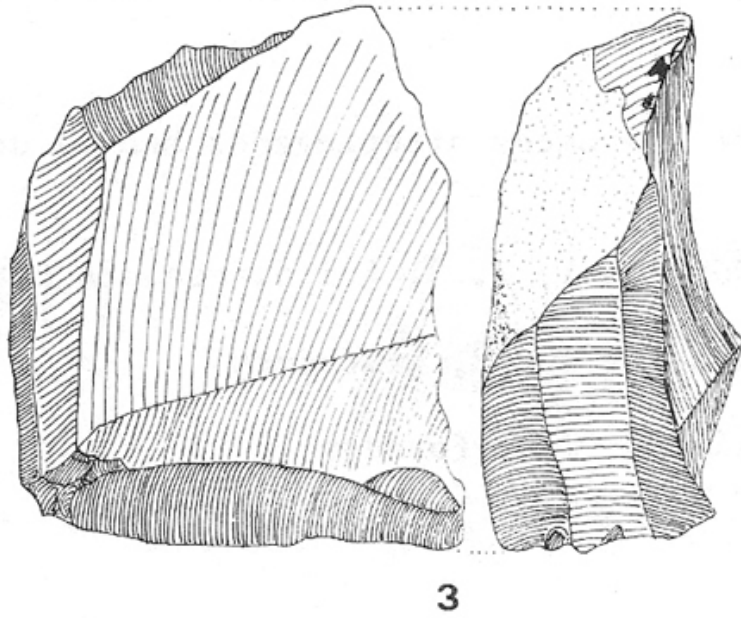
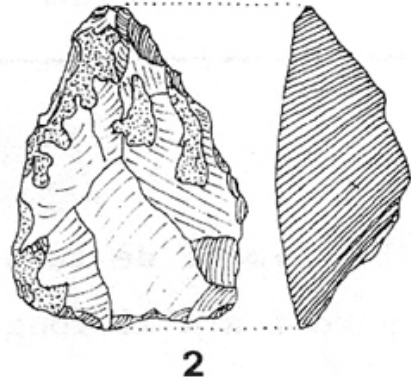


6



7

FIGURA N°3



reduit a 2/3

La Serreta

El jaciment de la Serreta està situat a 41'33 minuts de longitud nord i a 4'26 longitud est.

S'hi arriba desde Puigverd pel camí de la Serreta, a un centenar de metres després de passar l'actual Cementiri Municipal de Puigverd. Es una terrassa plana al costat esquerra de la Femosa.

Entre les peces arreplegades hem de destacar aquestes:

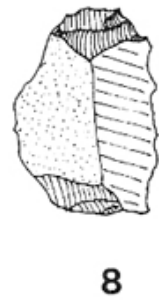
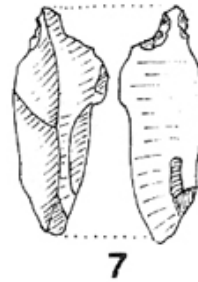
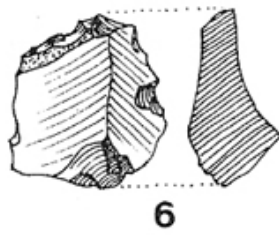
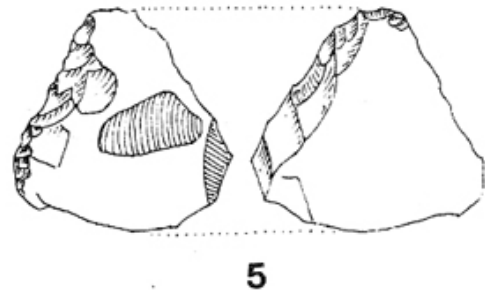
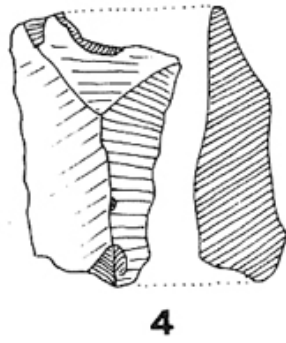
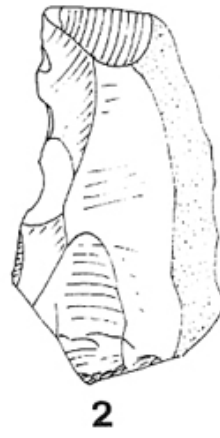
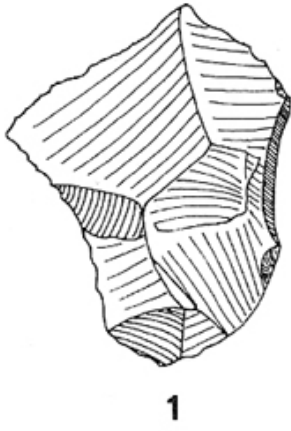
FIGURA N°4

Números 1, 2, 3, 4 i 5, esclats retocats

Números 6 i 8, gratadors

Número 7 perforador

FIGURA N° 4



Els Secanots

Amb el nom de Secanots es coneix la zona més alevada de la partida del Saladar.

Terra graverosa de conreus i eres que, per la seva elevació forma un illot sense regar.

Tan des de Puigverd com des d'Artesa s'hi va pel camí del Saladar. Les seves coordenades són: 41'32'5 minuts de latitud nord i 4'24 minuts longitud est. Cal destacar les peces que reproduïm a les figures 5 i 6.

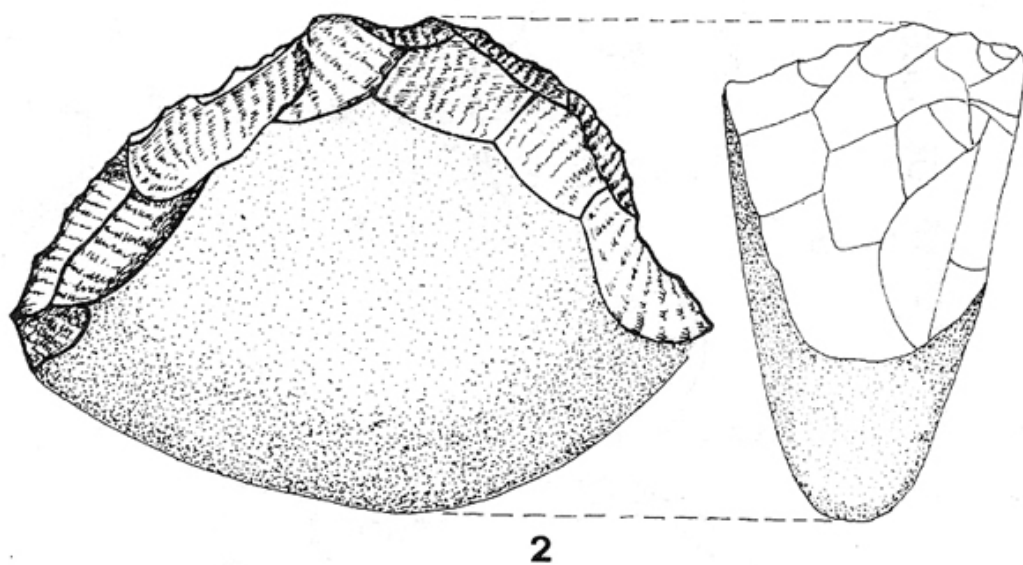
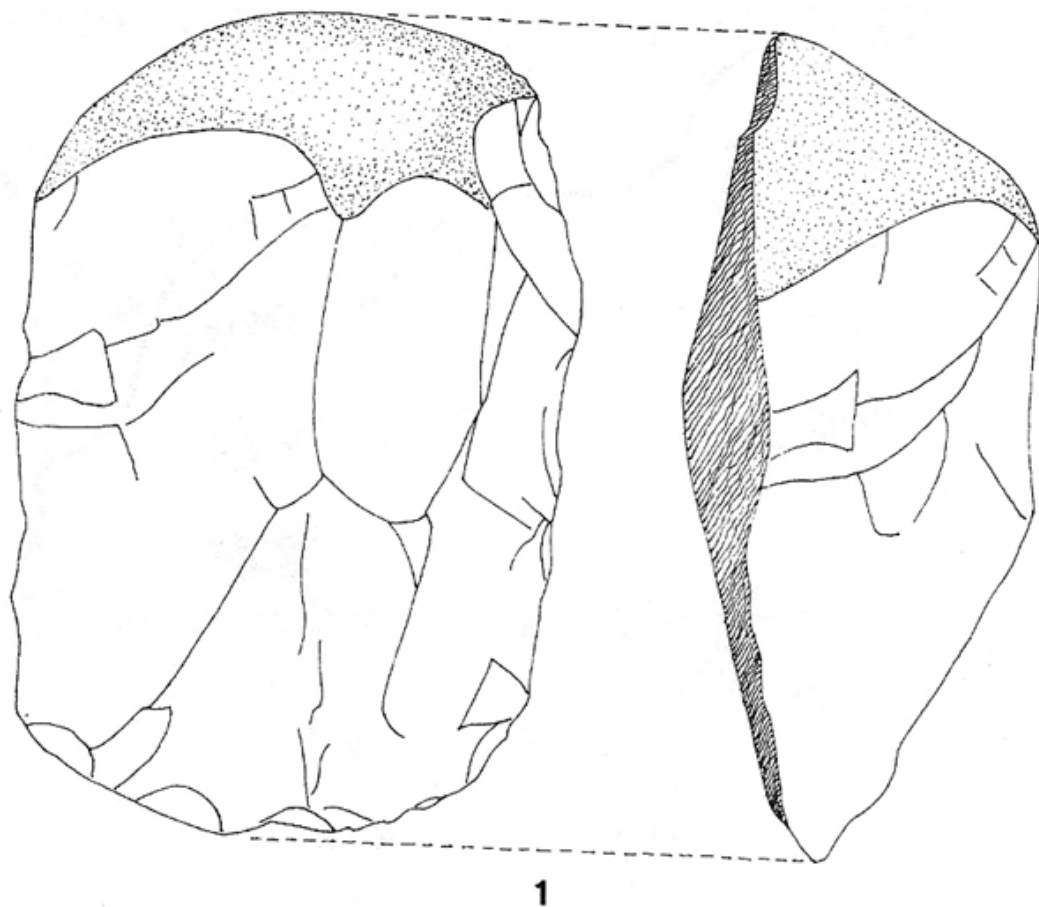
FIGURA N°5

" Choppers "

FIGURA N°6

Rascladores

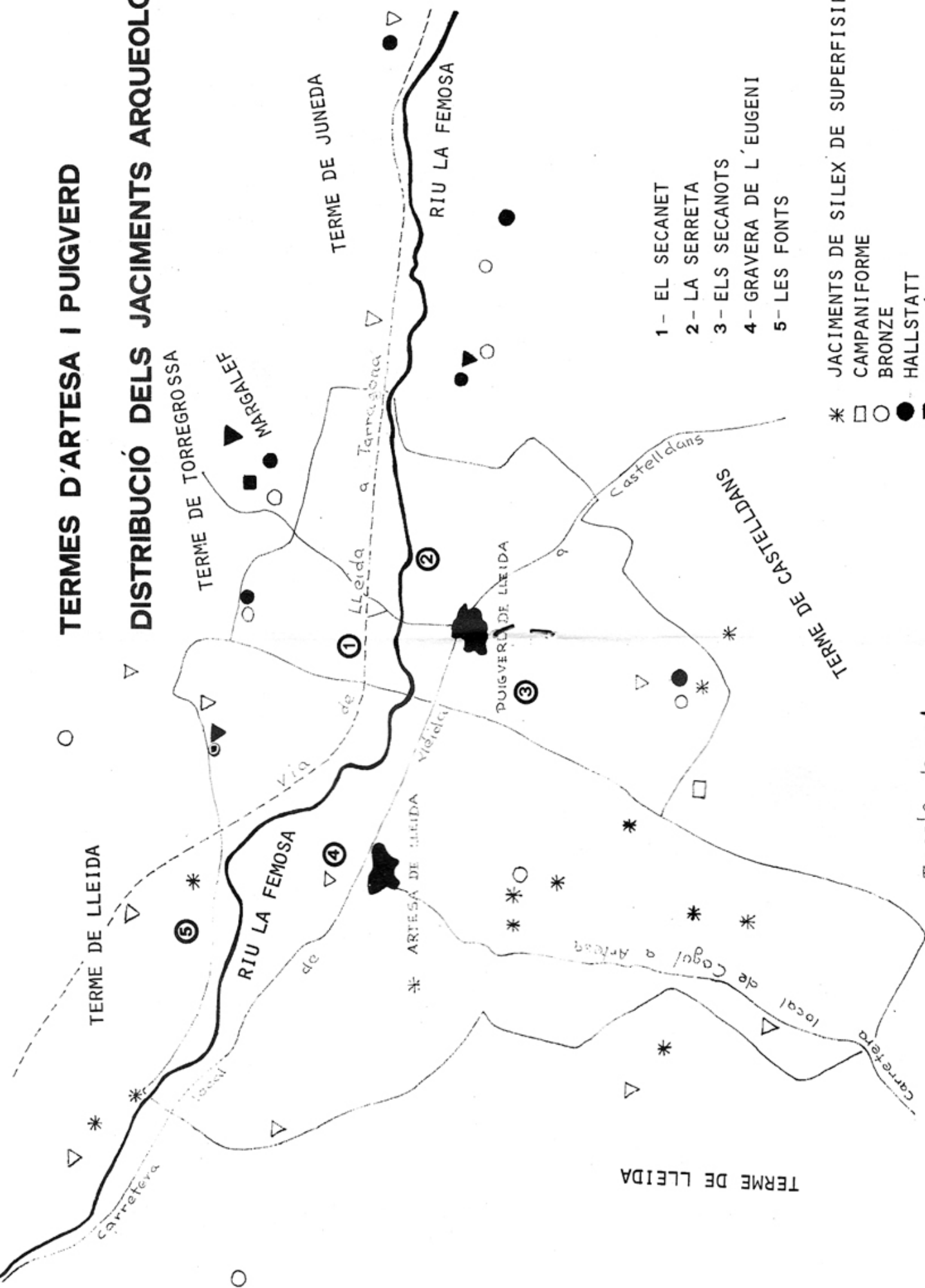
FIGURA N^o 5



reduit a 2/3

TERMES D'ARTESA I PUIGVERD

DISTRIBUCIÓ DELS JACIMENTS ARQUEOLÒGICS



- 1- EL SECANET
- 2- LA SERRETA
- 3- ELS SECANOTS
- 4- GRAVERA DE L' EUGENI
- 5- LES FONTS

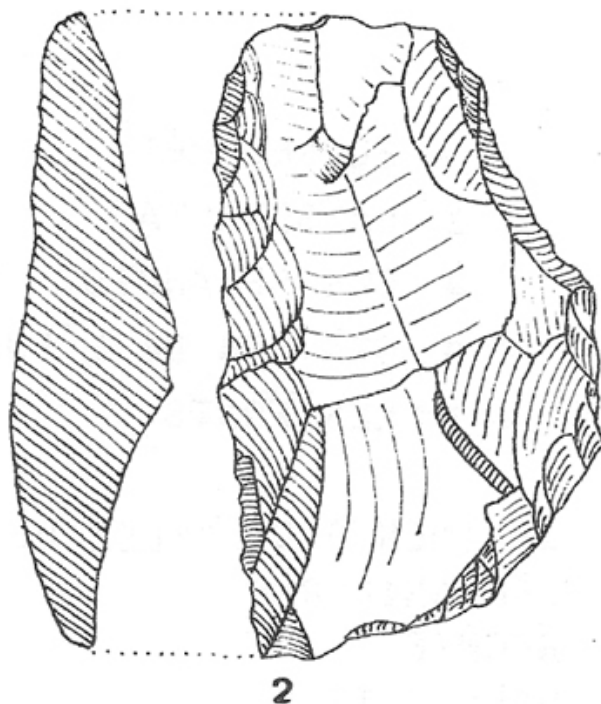
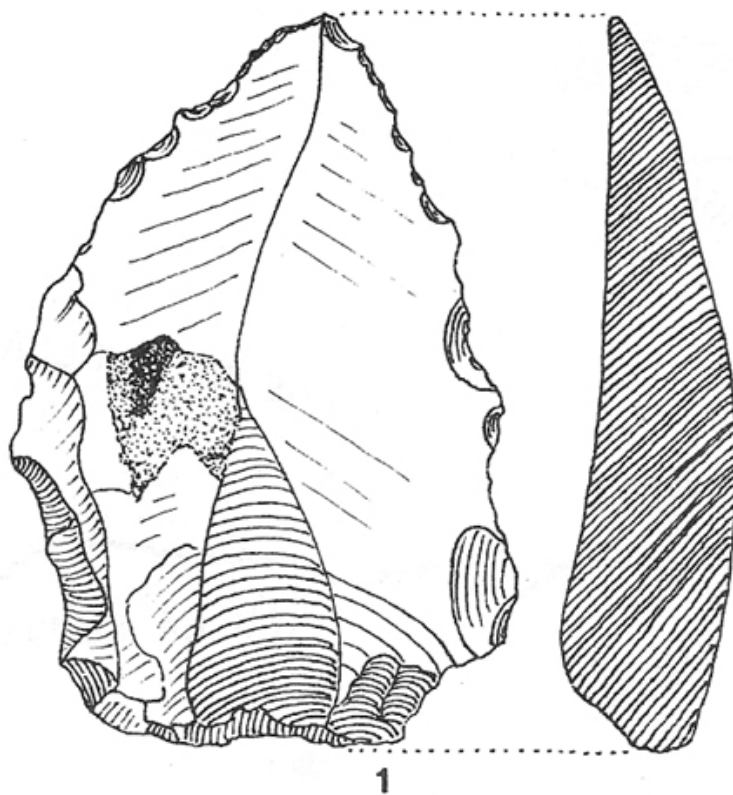
- * JACIMENTS DE SILEX DE SUPERFISIE
- CAMPANIFORME
- BRONZE
- HALLSTATT
- CAMP D'URNES
- ▲ IBERIC
- ▽ VIL·LES ROMANES

Escala de 1/50000



TERMA D'ASPA

FIGURA N°6



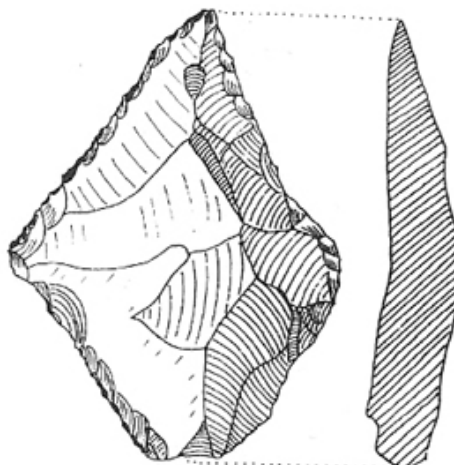
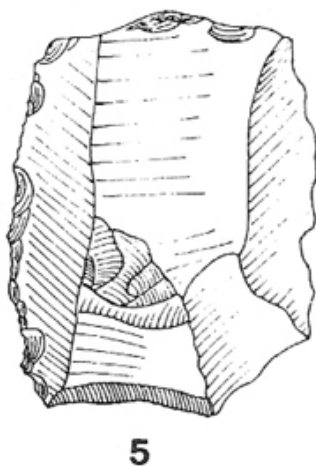
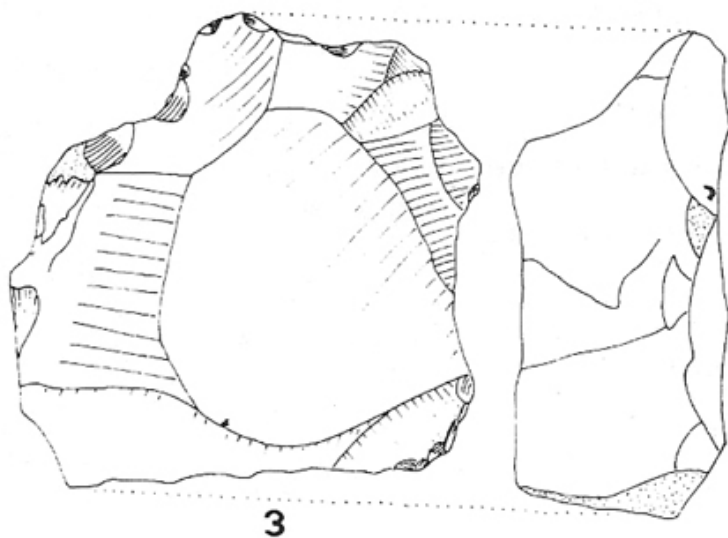
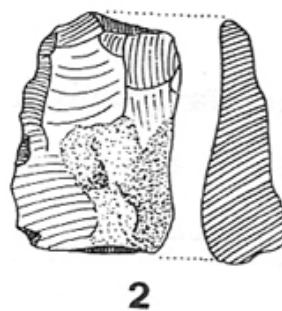
Gravera de l'Eugeni

Aquesta gravera (6) es troba sortint d'Artesa pel camí de Torregrossa a menys de cinc-cents metres del poble, al costat esquerre del camí i davant mateix del Cementiri Municipal d'Artesa. Esta situada a 41'32'50 latitud nord i a 4'24'30 longitud est. Es una terrassa al costat esquerre de la Femosa plantada d'ametllers però en bona part efectada per l'extracció de grava. El material són els següents:

FIGURA n°7

- Números 1 i 5, rescladores
- Número 2 esclat retocat
- " 3 nucli
- " 4 ganivet
- " 5 punta

FIGURA Nº 7



Les Fonts ⑦

Aquest jaciment està situat a 41'32'5 latitud nord i a 4'24'3 longitud est. Les Fonts és una extensa terrassa al costat dret de la Femosa, entre els termes de Lleida i d'Artesa, s'hi ha practicat l'extracció de grava en diferents punts. Des d'Artesa s'hi va pel camí de Les Fonts, a uns dos-cents metres després de travessar el pont de la Femosa.

Els materials arreplegats són els següents:

FIGURA n°8

Números 1 i 2 "choppers"

Número 3 esclat retocat en forma de fulla

FIGURA n°9

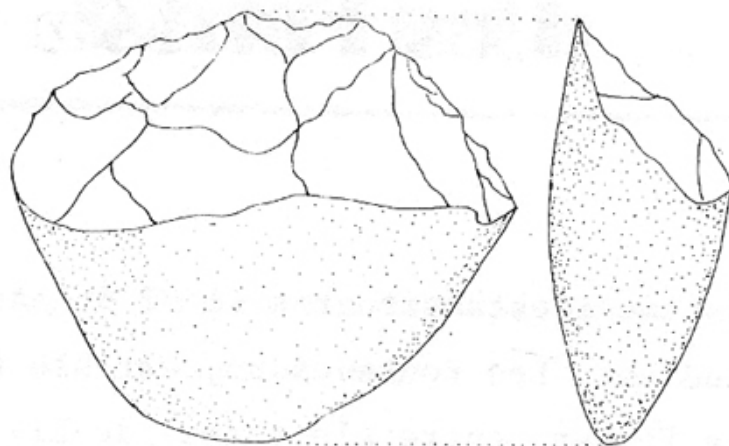
Números 1 ganivet

" 2 i 5 rescladores

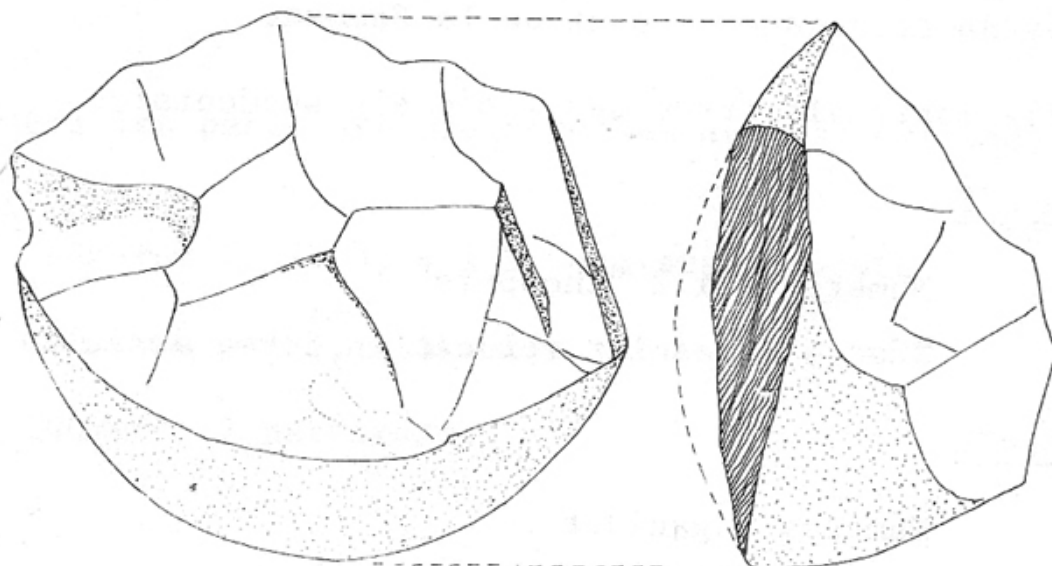
" 3 punta.

" 4 fulla

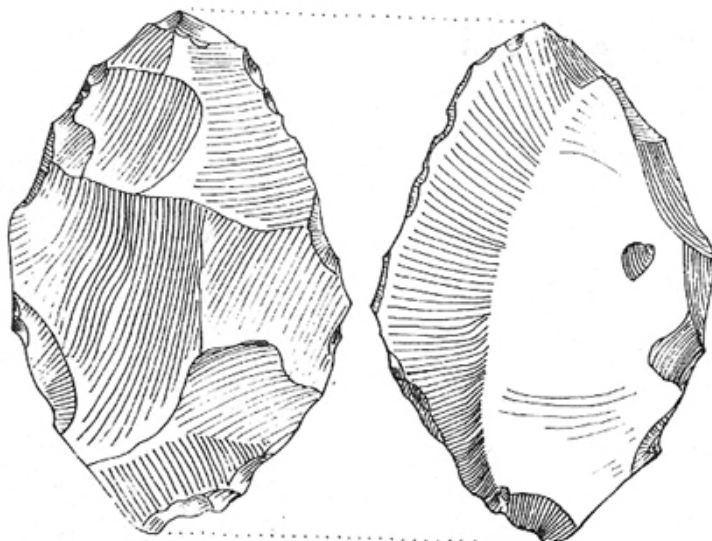
FIGURA N° 8



1

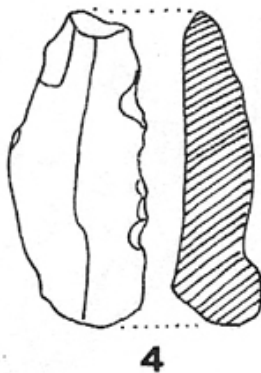
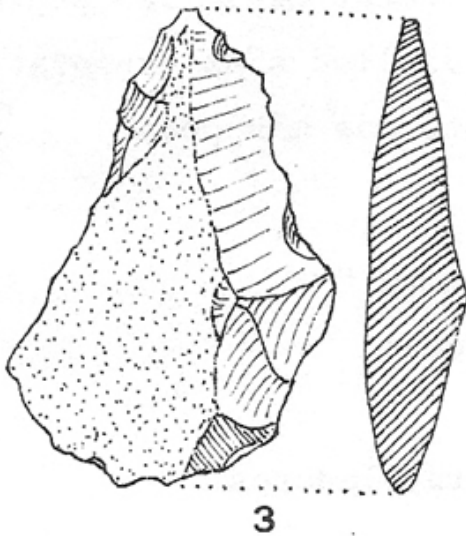
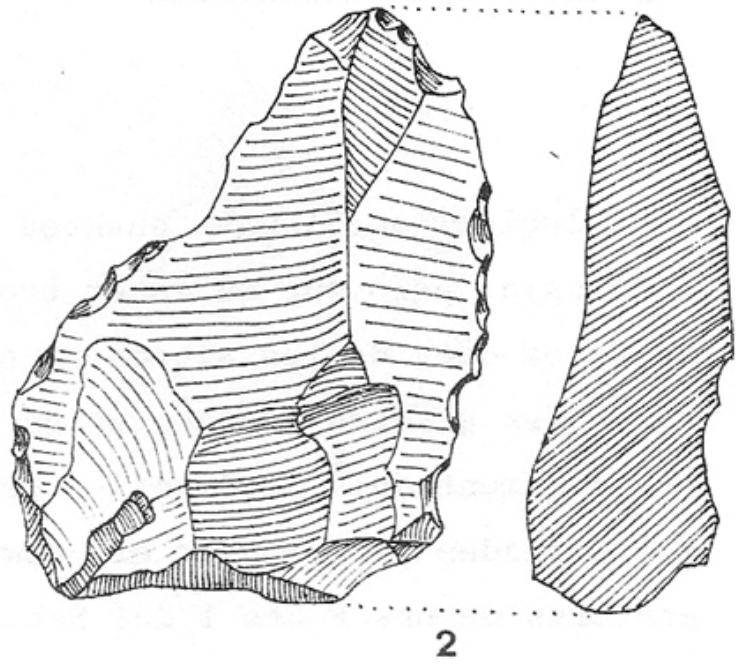
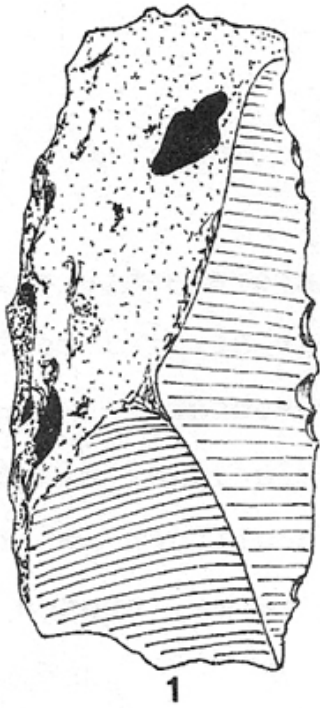


2



3

FIGURA N° 9



tamany natural

DISPERSOS

Incloem aquí, unes quantes peces interessants per la seva tipologia, però que en estar trobades per atzar i molt aïlladament les unes de les altres no podem presentar-les com una unitat. Unes quantes d'aquestes es poden relacionar amb les d'algun jaciment dels ja descrits per ser recollides amb les graves emprades per reparar els camins del terme, tretes de les graveres de Les Fonts i del Secanet...

Alguna l'hem recollida en llocs poc explorats que no sabem si donaran cap més material i finalment tenim la punta reproduïda a la FIGURA N°12 que si bé el lloc s'ha explorat més detingudament no ha donat, de moment, cap més peça.

FIGURA N°10

Números 1 " Choppig tool "

" 2 esclat retocat

FIGURA N°11

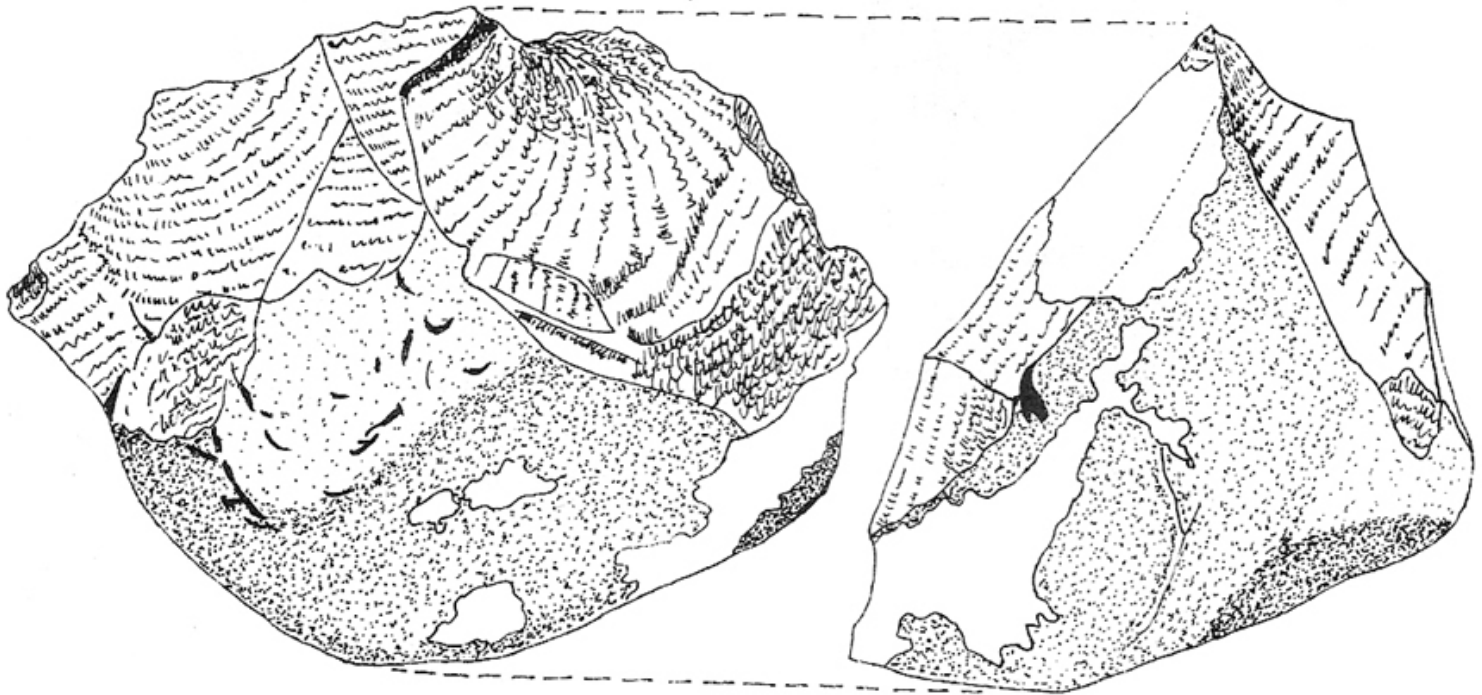
Números 1, 3, 4 i 5 rascladores

" 2 ganivet

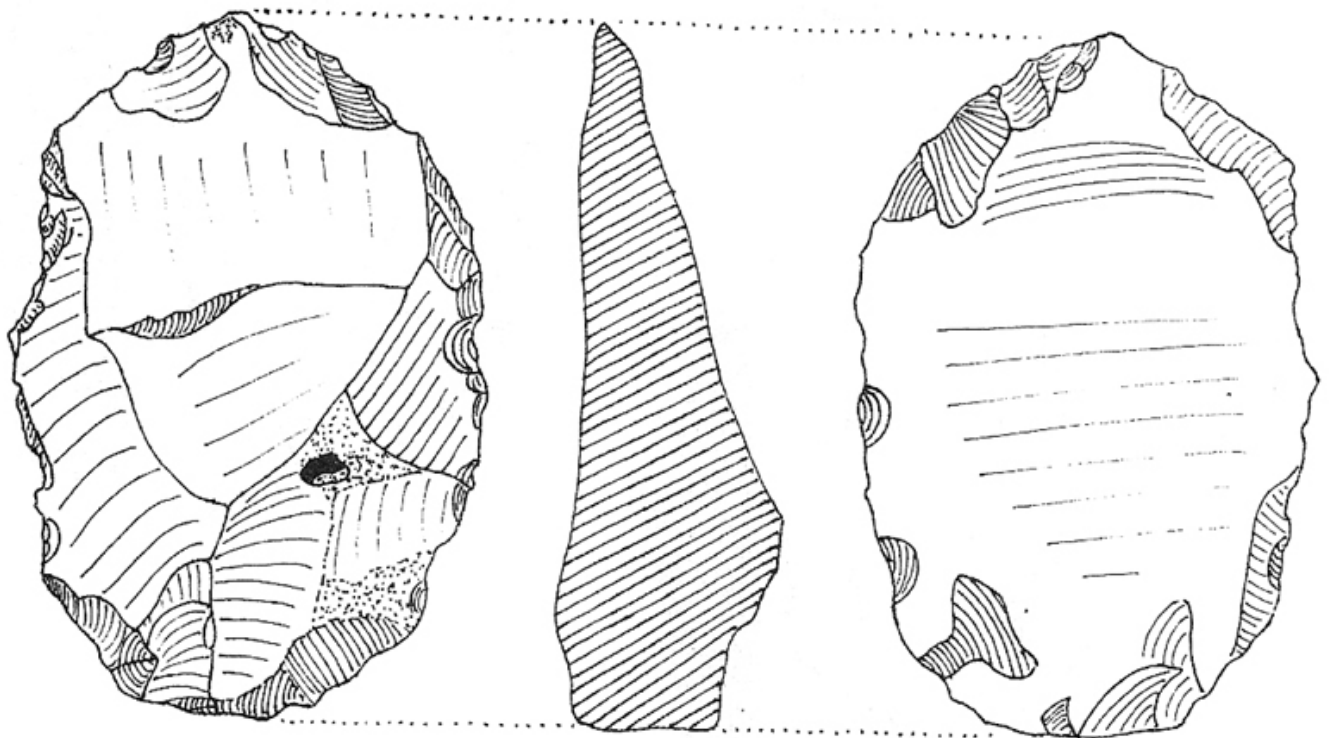
FIGURA N°12

Punta

FIGURA N°10

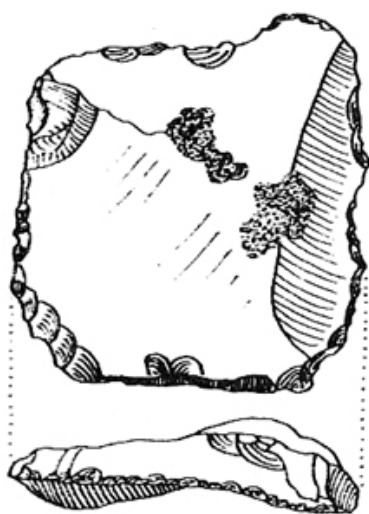


1

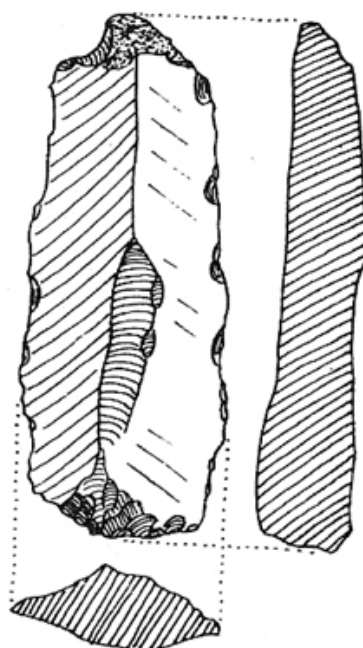


2

FIGURA N°11



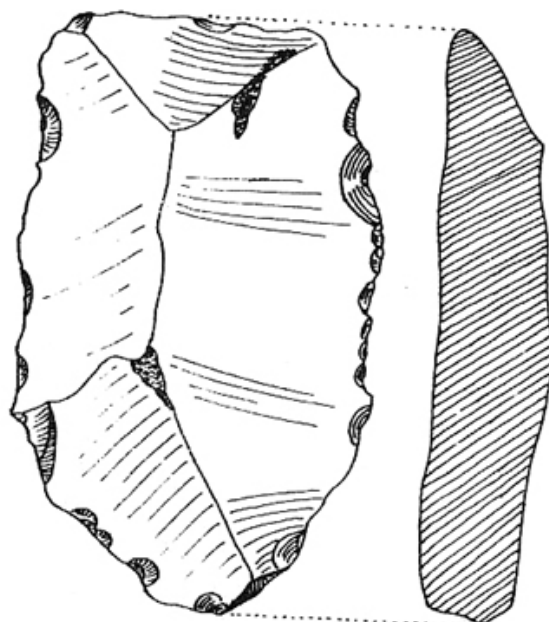
1



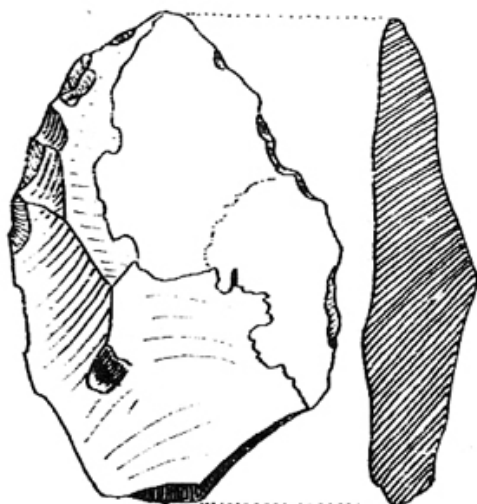
2



3

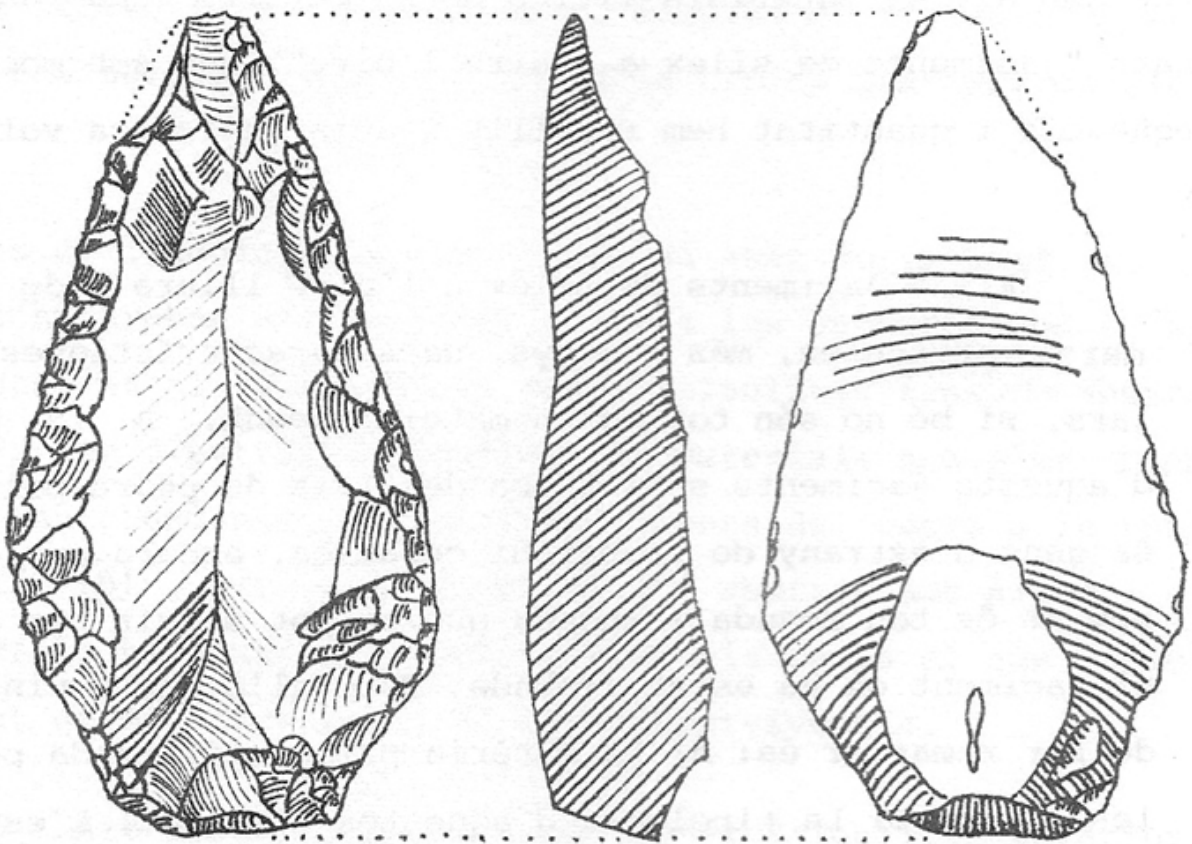


5



4

FIGURA N° 12



CONCLUSIONS

Amb el títol d'" EL PALEOLÍTIC A LA VALL DE LA FEMOSA " que hem donat a aquest curt treball, ja exposem, d'entrada, les conclusions a les quals hem arribat després d'estudiar, peça per peça, tot l'instrumental ací publicat. Aquestes conclusions poden ésser discutides, però de cap manera han de considerar-se gratuïtes, ja que han nascut d'un coneixement directe del terreny on aquests materials han estat recollits i de comparacions fetes amb altres materials lítics de la mateixa zona (dels enomenats "jaciments de sílex a l'aire lliure") que amb molta més freqüència i quantitat hem recollit i dels quals ara volem parlar:

Els " Jaciments de sílex a l'aire lliure " de la comarca presenten, més o menys, unes característiques similars, si bé no són tots d'un mateix moment. A la majoria d'aquests jaciments s'hi troba destrals de pedra polida i no és gens d'estrany de trobar-hi ceràmica, encara que aquesta sovint és tan menuda i rodada que no pot servir per a datar el jaciment on ha estat trobada. Però allò que ara interessa de fer remarcar és: A) La matèria prima utilitzada per a fer les eines. B) La tipologia d'aquestes eines. C) L'estat de conservació en que es troben.

A - De sílex en el seu estat natural, a la vall de la Femosa, no se'n troba si no és en mòduls rodats que a vegades apareixen a la grava de les terrasses, així que hem de pensar que de sempre aquest era importat, almenys en la seva majoria, i que ho serà d'una o altra pedrera segons les relacions o contactes que hi hagués entre els

llocs d'origen i la gent que l'utilitzava. Per això ma teix es diferenciarà la qualitat del sílex segons d'on sigui la seva procedència.

Els Homes de la vall de la Femosa preferien, amb poquíssimes exepcions per a construir les seves eines, un sílex opac i blanquíssim de molt bona qualitat, en canvi els sílexs d'aquestes característiques no es troba mai en els llocs habitats pels Homes dels "taller de sílex" aquests preferien uns sílexs prims de cos, a vegades transparents, i d'una variada gamma de colors.

B - La diferència de la tipologia de les peces de la Vall de la Femosa, en comparar-les amb les dels "jaciments" és una altra de les coses que hom s'adona de seguida. Als "jaciments" predominen en molt, les fulles primes, reto cades o no, i són freqüentst les dents de falç i els micrilits, tipus raríssims o inexistents als jaciments de la Femosa.

C - I per últim ens cal parlar d'una altra característica que presenten la majoria de les peces estudiades aquí, i que és el grau d'erosió en que estoben, efectivament, les peces que provenen dels "jaciments a l'aire lliure" són d'uns caires i dentats vius, les de la Femosa són de cai res i dentats arrodonits, i a més presenten, en tota la seva superfície una peculiar lluisor.

Noves troballes i estudis més amplis, vindran a confirmar (i no necessàriament a confirmar) l'existència del paleolític a la vall de la Femosa. Nosaltres ens donarem per satisfets si amb aquest intent de fer coneixer uns materials, ajudem, també, a eixamplar l'àrea afectada pel nostre paleolític.

NOTES

1) - Algunes de les peces aquí reproduïdes són guardades per Antoni Llussà, de Puigverd de Lleida.

2) - E. Junyent. LOS MATERIALES DEL POBLADO IBERICO DE MARGALEF, en Torregrossa, Lleida, PYRENAE VIII, Barcelona, 1972, pàgines 89 a 132.

E. Junyent. CERAMICA BARNIZADA DE NEGRO DEL POBLADO IBERICO DE MARGALEF, en Torregrossa, Lérida. MISELANEA-ARQUEOLOGICA de Ampurias, Barcelona 1974, pàgines 379 a 396.

Altres autors han inclòs materials de MARGALEF, en estudis més amplis:

M. Encarna Sanahuja, INSTRUMENTAL DE HIERRO AGRICOLA E INDUSTRIAL DE LA EPOCA IBERICO-ROMANA EN CATALUNYA, PYRENAE VII, Barcelona 1971, pàgines 61 a 116

Miguel Cura-Morera, ACERCA DE UNAS CERAMICAS GRISES CON DECORACION ESTAMPILLADA EN LA CATALUNYA PREROMANA, PYRENAE VII, Barcelona 1971, pàgines 47 a 60.

3) - Dins de la zona que, per reons de proximitat, més bé coneixem i que s'esten des de la Femosa a la vall del Set hi hem localitzat un gran nombre de "jaciments de sílex a l'aire lliure" que, llevat dels que ara estudiem i alguns de les terrasses del Set, pertanyen al Neolític i a cultures més avançades.

- 4)- " La Femosa " és també el nom, agafat del riu, de l'Agrupació Cultural que es va formar a Artesa de Lleida l'any 1967, dins de la qual van formar el Grup de Recerques Arqueològiques des d'on portem a cap les nostres activitats, sempre amb estreta col.laboració amb Antoni Llussà de Puigverd.
- 5)- Per a fer-se idea de la riquesa arqueològica de la vall de la Femosa (riquesa-testimoni, no de grans poblats) només cal dir tot i deixant apart els "jaciments de sílex", que s'han trobat ceràmiques de tipus cardial, també s'ha documentat el vas campaniforme i tota una sèrie de ceràmiques de cordons aplicats o amb acanalats, que van fins a la iberització. Es coneixen dos camps d'urnes i uns quans poblats ibèrics importants dels quals només s'han fet excavacions oficials al de MARGALEF per l'I. A.P. de la Univerditat de Barcelona. Per aquesta vall hi pasava la via romana Tarraco-Ilerda, deixant al seu voltant tot un estol de vil.les romanes.
- 6)- En aquesta mateixa terrassa s'hi va instal·lar una vil.la romana avui totalment destruïda.
- 7)- Amb el mateix nom tenim assenyalat un " jaciment de sílex a l'aire lliure" instal.lat a la part més alta de la terrassa.
-

BIBLIOGRAFIA

Hem tingut en compte a l'hora de fer aquest treball les publicacions següents:

- F. Bordes : LE PALEOLITHIQUE DANS LE MONDE,
HACHETTE 1968
- A. Levoi-Gourhan i tres mes : LA PREHISTORIA - BARNA 1972
- M. Fusté : ANTROPOLOGIA PREHISTORICA DE LA REGION CATALANA, II SYMPOSIUM DE PREHISTORIA PENINSULAR, planes d'1 a 7, Barcelona 1963.
- J. Maluquer de Motes: LAS INDUSTRIAS DEL SILEX, SU INTERÉS Y SUS PROBLEMAS, II SYMPOSIUM DE PREHISTORIA PENINSULAR, planes, de 21 a 28, Barcelona 1963.
- K.P. Oakley : CRONOLOGIA DEL HOMBRE FOSIL, BARNA 1964
- M. Tarradell : LES ARRELS DE CATALUNYA, BARCELONA 1962
- S. Vilaseca : REUS Y SUS ENTORNOS EN LA PREHISTORIA, REUS 1973.



